

Mariusz Palak*

PRZEMIANY PRZESTRZENI SPOŁECZNEJ W MIEŚCIE NA PRZYKŁADZIE NAZW ULIC RZESZOWA

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja rozważań nad przemianami przestrzeni społecznej Rzeszowa w ostatnich 45 latach. Analizy skupią się wokół zmian nazw rzeszowskich ulic. Punktem wyjścia jest założenie, że ulice i ich nazwy są istotnym elementem miejskiej przestrzeni symbolicznej. Nazwy ulic stanowią odbicie preferowanych przez mieszkańców idei i wartości. Na potrzeby opracowania wyróżniono dwa główne typy nazw ulic: naznaczone społecznie i społecznie nienaznaczone. Termin „nazwy naznaczone społecznie” odnosi się do nazw, które nadane są lub przyjęte przez społeczność lub grupy ludzi, zwykle w celu odzwierciedlenia ich tożsamości, historii, kultury lub wartości. Analiza objęła poziom nasycenia nazw ulic nazwami znaczącymi, główne kategorie nazw znaczących oraz przestrzenne zróżnicowanie występowania nazw znaczących.

Słowa kluczowe: miasto, ulica, przestrzeń społeczna, przestrzeń symboliczna, socjologia

Wstęp

Koncepcja przestrzeni społecznej jest od dawna przedmiotem zainteresowania naukowców z różnych dyscyplin. Przestrzeń społeczna wpływa na sposób, w jaki ludzie wchodzą w interakcje, komunikują się i ustanawiają normy społeczne, a także odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tożsamości społeczności i struktur społecznych. Badania przestrzeni społecznej mają również w Polsce długą tradycję. Według B. Jałowieckiego wyraz „przestrzeń” ma bardzo dużo znaczeń i również pojęcia związane z przestrzenią są niezmiernie bogate w najrozmaitsze konotacje. Przestrzeń można rozumieć trojako: 1) jako abstrakcyjną ideę, cechę charakterystyczną materii (przestrzeń matematyczna, astronomiczna, fizyczna); 2) jako środowisko

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mpalak@ur.edu.pl. ORCID: 0000-0002-8890-9328.

naturalne, wyodrębnione w swoisty sposób z szerszej przestrzeni w toku ewolucji (przestrzeń przyrodnicza, geograficzna); 3) jako ludzki wytwór, antropogeniczny, kulturowy i społeczny kreowany przez jednostki, grupy i zbiorowości ludzkie (przestrzeń społeczna i kulturowa)¹. Zgodnie z trzecim rozumieniem przestrzeń odzwierciedla strukturę społeczną i jest kształtowana przez elementy systemu ekonomicznego, politycznego i ideologicznego². Ze względu na temat niniejszego tekstu zasadnicze znaczenie dla dalszych dociekań ma przede wszystkim przestrzeń jako określony, znaczący twór społeczny, przedmiot będący wytworem złożonego procesu społecznego³. Taka perspektywa posłuży do analizy przemian nazw ulic jako elementów przestrzeni społecznej.

Ulice miast mają duży wpływ na życie społeczne. Każda ma swój własny charakter i atmosferę, które odzwierciedlają kulturowe, ekonomiczne i historyczne konteksty danej okolicy. Oprócz swojej fizycznej istotności ulica ma również symboliczne znaczenie jako przestrzeń, gdzie ludzie wykorzystują swoje prawa do wolności wypowiedzi, zgromadzeń i przemieszczania się. Podobnie jak same ulice, także ich nazwy, jako integralna część krajobrazu miejskiego, są bardzo ważne. Służą jako znaczniki tożsamości, pamięci i narracji zbiorowych. Bywa, że nazwy ulic odzwierciedlają kontekst historyczny danego obszaru. Mogą uhonorować wybitne osoby, takie jak przywódcy polityczni, artyści, zachowując w ten sposób ich dziedzictwo i upamiętniając ich wkład. Nazwy ulic mogą stać się symbolami pamięci zbiorowej. Zachowują wydarzenia historyczne, które ukształtowały tożsamość i wartości konkretnej społeczności. Upamiętniając ważne momenty za pomocą nazw ulic, społeczności dbają o to, aby ich historia nie została zapomniana, a przyszłe pokolenia mogły uczyć się z ich dziedzictwa.

Ze względu na swoją wagę, nazwy ulic mogą być elementem walki politycznej, areną ścierania się rozmaitych ideologii. W związku z ograniczonymi możliwościami decydowania o nazwach ulic przez mieszkańców miast zwykle są one odbiciem poglądów elit władzy. Podsumowując, nazwy ulic odgrywają istotną rolę w przestrzeni społecznej. Jako produkty społeczne odzwierciedlają aspekty historyczne, kulturowe i geograficzne, przyczyniając się do budowania zbiorowej pamięci, tożsamości lokalnej i poczucia przynależności⁴. Specyfika socjologicznego

¹ B. Jałowiecki, *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa 1998, s. 11.

² A. Majer, *Socjologia i przestrzeń miejska*, Warszawa 2010, s. 73.

³ B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2006, s. 315.

⁴ M. Błaszczuk, *O politycznej naturze tożsamości lokalnej* [w:] *Spoleczne i ekonomiczne aspekty urbanizacji i metropolizacji*, red. M. Malikowski, M. Palak, J. Halik, Rzeszów 2015, s. 34–35.

podejścia do przestrzeni miejskiej i jej symboliki powinna być zorientowana na badanie przede wszystkim tego, co społecznego jest w tej przestrzeni uwidocznione. Należy analizować „zapisywanie” i „ujawnianie się” w niej struktury społeczności, jej organizacji, kultury, wierzeń, systemów politycznych. Przestrzeń jest zatem naznaczana poprzez „zapis” społecznych struktur i wartości kulturowych, w tym symboli⁵.

Celem artykułu jest prezentacja rozważań nad przemianami przestrzeni społecznej Rzeszowa w ostatnich 45 latach. Analizy skupią się wokół zmian nazw rzeszowskich ulic. Punktem wyjścia jest założenie, że ulice i ich nazwy są istotnym elementem miejskiej przestrzeni symbolicznej. Nazwy ulic stanowią odbicie preferowanych przez mieszkańców idei i wartości. Zainteresowanie ulicami Rzeszowa przejawiali wcześniej różni badacze. K. Piróg podjął próbę stworzenia onomastykonu hodonimów Rzeszowa⁶. Ukazał się również artykuł o symbolice ruralnej i agrarnej w pejzażu miasta⁷. Zainteresowanie problematyką ulic Rzeszowa pokazał H. Kotarski w pracy poświęconej nazewnictwu w miastach województwa podkarpackiego⁸. Artykuł poza prezentacją wyników badania przedstawia propozycję systemowego podejścia do analiz ilościowych i przestrzennych nazw ulic w Rzeszowie i innych miastach.

Na potrzeby opracowania wyróżniono dwa główne typy nazw ulic: naznaczone społecznie i społecznie nienaznaczone. Termin „nazwy naznaczone społecznie” odnosi się do nazw, które nadane są lub przyjęte przez społeczność lub grupy ludzi, zwykle w celu odzwierciedlenia ich tożsamości, historii, kultury lub wartości. Te nazwy często mają znaczenie symboliczne lub emocjonalne dla społeczności. Do ulic naznaczonych społecznie zalicza się tylko te, których patronem są osoby, grupy lub wydarzenia historyczne o znaczeniu społecznym, np. Powstańców Listopadowych, Mickiewicza.

Na początku ustalony został udział nazw znaczących w przestrzeni miejskiej. Następnie dociekania skupiły się na zmianach w poziomie nasycenia symbolicznego nazw ulic z uwzględnieniem wszystkich osiedli Rzeszowa. Analizy mają charakter głównie ilościowy. Dane o ulicach zebrano na podstawie planów miasta wydanych w latach 1979, 2001

⁵ E. Kaltenberg-Kwiatkowska, *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miasta*, „Przegląd Socjologiczny”, 2011, nr 2–3, s. 137.

⁶ K. Piróg, *Onomastykon hodonimów Rzeszowa jako przykład enumeracji chaotycznej* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast. Kultura, symbolika, promocja*, red. M. Malikowski [i in.], Rzeszów 2015, s. 87–98.

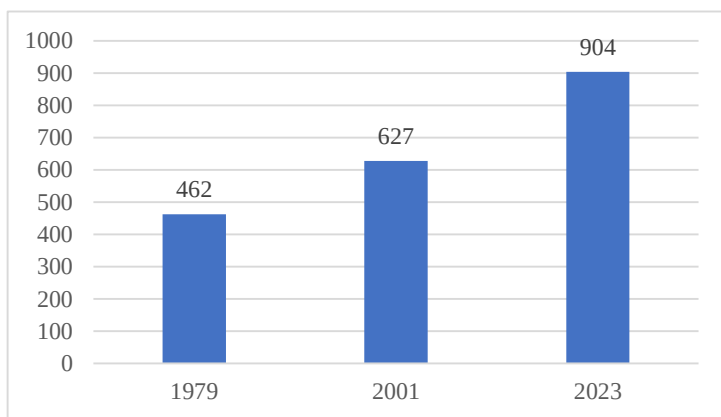
⁷ T. Chrobak, *Symbolika ruralna i agrarna we współczesnej przestrzeni miejskiej Rzeszowa* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast...*, s. 39–56.

⁸ H. Kotarski, *Nazewnictwo w miastach województwa podkarpackiego* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast...*, s. 99–110.

i 2023. Sformułowano następujące pytania badawcze: 1. Jak w badanym czasie zmieniał się odsetek nazw znaczących? 2. Jakie można wyodrębnić główne kategorie nazw znaczących? 3. Czy na obszarze miasta występuje przestrzenne zróżnicowanie występowania nazw znaczących?

Zmiany poziomu nasycenia nazw znaczących w latach 1979–2023

W latach 1979–2023 odnotowano znaczący wzrost liczby ulic w badanym obszarze. W roku 1979 w Rzeszowie istniało łącznie 462 ulice. To jest początek badanego okresu i stanowi bazową wartość dla dalszych analiz. W ciągu 22 lat od roku 1979 liczba ulic wzrosła do 627 w roku 2001. To oznacza wzrost o 165 ulic w porównaniu z danymi z roku 1979. W 2023 r. zaobserwowano kolejny znaczący wzrost liczby ulic. W tej chwili w Rzeszowie są aż 904 ulice. To zdecydowanie największa liczba ulic w porównaniu z wcześniejszymi okresami. Sytuacja ta wynika ze znacznego fizycznego rozwoju miasta i związanego z nim powiększenia się granic administracyjnych Rzeszowa.

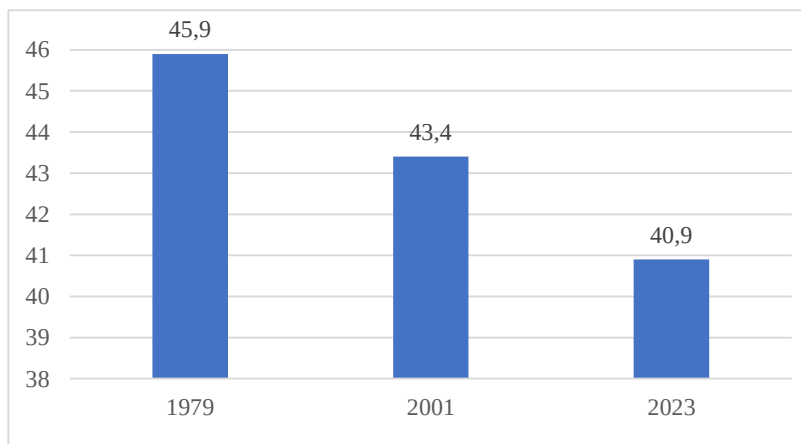

Wykres 1. Zmian liczby ulic w latach 1979–2023

Źródło: obliczenia własne.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci Rzeszów doświadczył stopniowego spadku poziomu nasycenia znaczącymi nazwami ulic. W 1979 r. poziom ten wynosił 45,9%, co oznaczało, że prawie połowa ulic w mieście miała znaczące nazwy. Jednakże w 2001 r. poziom nasycenia zmniejszył się do 43,4%, a w 2023 r. spadł jeszcze bardziej, osiągając wartość 40,9%. Można

zauważyć, że trend ten jest spadkowy i sugeruje, że coraz mniej ulic w Rzeszowie ma znaczące nazwy. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że w omawianym czasie liczba ulic w mieście uległa podwojeniu, a spadek jest bardzo mały. W tym czasie nastąpiła jednak ogromna zmiana jakościowa.

Wykres 2. Zmiana poziomu nasycenia nazw znaczących w latach 1979–2023 (w %)

Źródło: obliczenia własne.

Wydarzenia polityczne w XX wieku sprzyjały zmianom nazw ulic. Różni autorzy wskazują na co najmniej 5 kluczowych dat. W 1919 r. nazwy polskie zastąpiły niemieckie i rosyjskie. W 1939 r. okupanci narzucili swoje nazwy. Po wojnie w 1945 r. reżim komunistyczny wprowadzał nazwy gloryfikujące własnych bohaterów. Po 1956 r. skorygowano nazwy najbardziej kojarzące się ze stalinizmem. Jednak najbardziej istotne były zmiany, które nastąpiły po 1989 r., kiedy przestrzeń miejska, w tym nazwy ulic, uległy radykalnej dekomunizacji⁹. Tabela 1 przedstawia znaczące zmiany w nazwach ulic i rond w Rzeszowie po roku 1989.

Tabela 1. Przykłady zmiany nazw ulic w Rzeszowie po 1989 r.

Było	Jest
ul. Obrońców Stalingradu	ul. Hetmańska
ul. Lenina	ul. Piłsudskiego
al. 22 lipca	al. Ciepłńskiego
ul. Marchlewskiego	ul. Lisa-Kuli
al. Komunistów	al. Pod Kasztanami
ul. Nowotki	ul. Warszawska

⁹ B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *op.cit.*, s. 400.

ul. Buczka	ul. Reformacka
ul. Krasickiego	ul. Lubelska
al. Bieruta	al. Okulickiego
ul. Turkienicza	ul. ks. Jałowego
rondo PKWN	rondo Dmowskiego
rondo Dzierżyńskiego	Rondo Pakosława

Źródło: analiza własna.

Te zmiany nazw ulic, alei i rond odzwierciedlają transformację społeczeństwa i polityczne zmiany, które zaszły w Polsce po roku 1989. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że niemal wszystkie transformacje mają charakter symboliczny, odnosząc się do okresu komunistycznego i przeszłości Polski. Nowe nazwy nawiązują często do postaci historycznych lub lokalnych bohaterów, co ma na celu podkreślenie nowego kierunku i wartości obowiązujących w kraju po przemianach politycznych. Co ciekawe, zmiany te nie wpłynęły na poziom nasycenia, gdyż nazwy znaczące zmieniano na inne znaczące.

Główne kategorie nazw znaczących w przestrzeni Rzeszowa

W wyniku analizy ustalono 13 kategorii patronów znaczących rzeszowskich ulic:

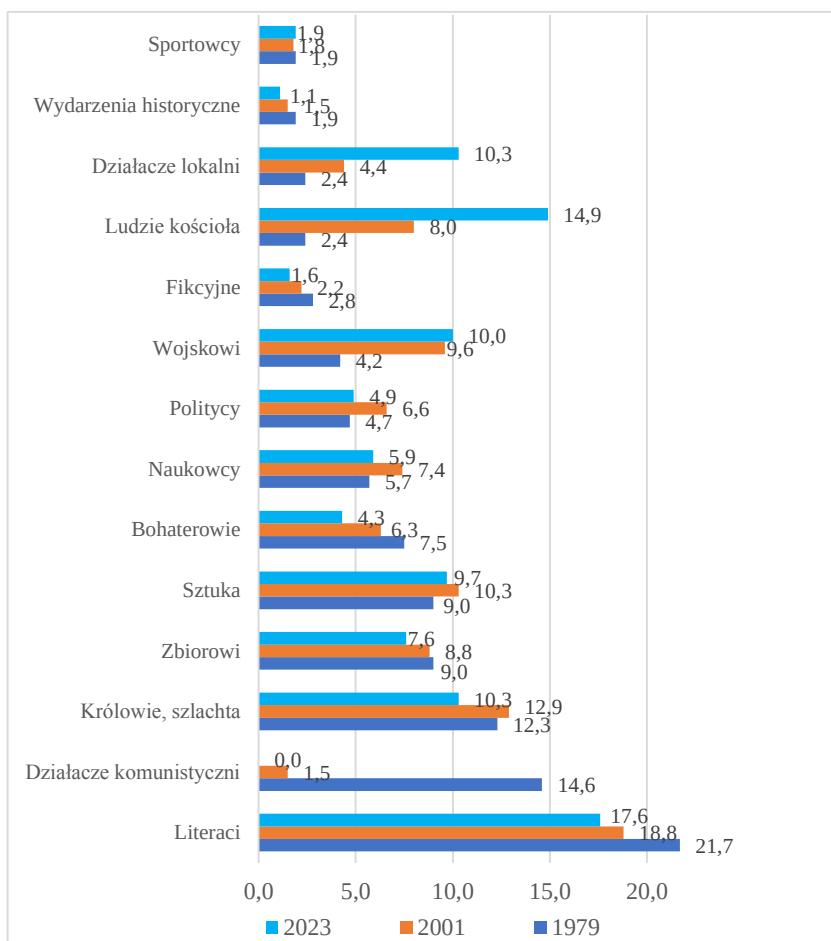
- 1) literaci – poeci, pisarze itp. Ulice nazwane na cześć twórców literackich, jak Adam Mickiewicz czy Henryk Sienkiewicz, które nawiązują do tradycji literackiej regionu i kraju.
- 2) duchowni – księża, święci, np. święty Roch. Ulice upamiętniające duchownych, którzy mieli wpływ na życie społeczne i religijne miasta Rzeszowa i Polski.
- 3) królowie, magnaci, szlachta, np. Bolesław Chrobry, Lubomirscy. Te ulice noszą nazwy wybitnych polskich monarchów, magnatów i szlachty.
- 4) lokalni działacze społeczni, np. Jacenty Gałęzowski.
- 5) artyści – malarze, muzycy, aktorzy, np. Tadeusz Nalepa. Ulice upamiętniają artystów, którzy przyczynili się do rozwoju polskiej kultury i sztuki.
- 6) wojskowi, np. Stanisław Maczek. Ulice nazwane na cześć wybitnych żołnierzy i dowódców.
- 7) nazwy grupowe (zbiorowi), np. Armii Krajowej. Te ulice uhonorowują grupy i organizacje, które miały istotne znaczenie w historii Polski, takie jak Armia Krajowa.

- 8) naukowcy (w tym prawnicy i lekarze), np. Maria Skłodowska-Curie. Ulice noszą nazwy wybitnych osób, które dokonały znaczących osiągnięć naukowych w swoich dziedzinach.
- 9) politycy, np. Stanisław Mikołajczyk. Te ulice upamiętniają wybitnych polityków, którzy odgrywali ważną rolę na szczeblu krajowym.
- 10) bohaterowie narodowi, np. Tadeusz Kościuszko.
- 11) sportowcy, np. Wacław Nycz. Te ulice upamiętniają wybitnych sportowców, którzy osiągnęli sukcesy na arenie krajowej i międzynarodowej, reprezentując Rzeszów i Polskę.
- 12) postacie fikcyjne, np. Zagłoba. Ulice nazwane na cześć postaci fikcyjnych z literatury.
- 13) wydarzenia historyczne, np. Unia Lubelska.

W 2023 r. najczęściej występującą kategorią patronów ulic Rzeszowa są „literaci”, stanowiący 17,6% wszystkich ulic. Na drugim miejscu znajdują się „ludzie kościoła” (14,9%). To odzwierciedla ważną rolę, jaką religia i duchowość odgrywają w życiu rzeszowian. „Królowie, szlachta” występują w 10,3% nazw ulic, co wskazuje na kulturowe i historyczne zakorzenienie miasta z monarchią i arystokracją. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku kategorii „działacze lokalni” (również 10,3%), co prawdopodobnie odnosi się do lokalnych liderów, którzy odegrali kluczową rolę w rozwoju miasta i regionu. „Wojskowi” mają znaczącą obecność wynoszącą 10,0% i odzwierciedlają burzliwą historię Polski. Kategoria „artyści” reprezentuje 9,7% patronów. „Nazwy grupowe” zajmują 7,6% spośród całości. „Naukowcy” reprezentują 5,9%, a „politycy” 4,9%. Kategoria „bohaterowie narodowi” występuje w 4,3% przypadków i może odnosić się do postaci, które odegrały kluczową rolę w historii Polski (np. Tadeusz Kościuszko). Inne kategorie, takie jak „sportowcy”, „postacie historyczne”, „wydarzenia historyczne” występują najrzadziej wśród patronów ulic w 2023 r. Trzeba zwrócić uwagę, że z miejskiego krajobrazu symbolicznego zniknęli „działacze komunistyczni”, którzy przed 1989 r. stanowili drugą pod względem częstości występowania kategorię patronów.

Interesujące wnioski przyniosła analiza zmian nazewnictwa w badanym czasie. Udział niektórych poszczególnych kategorii ulegał dynamicznym zmianom. Największe przeobrażenia nastąpiły w kategoriach: „działacze komunistyczni”, „ludzie kościoła” oraz „działacze lokalni”. W kategorii „działacze komunistyczni” udział spadł z 14,6% w 1979 r. do 0,0% w 2023 r., co odzwierciedla przemiany polityczne i społeczne w tym okresie. Natomiast w kategorii „ludzie kościoła” ich obecność znacznie wzrosła z 2,4% w 1979 r. do 14,9% w 2023 r. „Działacze lo-

kalni” również zwiększyli swoją reprezentację na ulicach Rzeszowa z 2,4% w 1979 r. do 10,3% w 2023 r. Kategorie „literaci”, „królowie, szlachta”, „sztuka”, „bohaterowie”, „naukowcy”, „politycy” i „sportowcy” straciły nieco na znaczeniu w ciągu tych lat, chociaż te zmiany były stosunkowo niewielkie. Kategorie „wojskowi” i „postacie fikcyjne” zyskały na znaczeniu, przy czym „wojskowi” zwiększyli swój udział z 4,2% w 1979 r. do 10,0% w 2023 r. Kategorie „zbiorowi” i „wydarzenia historyczne” utrzymały się na stosunkowo stałym poziomie, z niewielkimi spadkami udziału w ciągu tych lat.

Wykres 3. Zmiany udziałów kategorii patronów ulic w Rzeszowie w latach 1979–2023 (w %)

Źródło: analiza własna.

Dodatkowego komentarza wymagają transformacje zaobserwowane w przypadku czterech najbardziej interesujących kategorii patronów. „Literaci” przez wszystkie analizowane lata stanowili najliczniejszą kategorię. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że ludzie literatury jako patroni ulic raczej nie budzili kontrowersji bez względu na dominującą w danej epoce ideologię. Kolejna kwestia ma związek ze zniknięciem z przestrzeni miejskiej „działaczy komunistycznych”. Powstała luka została wypełniona przez „ludzi kościoła”. Co niezwykle interesujące, występowanie kategorii „działaczy komunistycznych” w 1979 r. i „ludzi kościoła” w 2023 r. było na niemal identycznym poziomie (odpowiednio 14,6% i 14,9%). Obydwie kategorie były drugimi najczęściej występującymi. Można zatem mówić w tym przypadku o specyficznej sukcesji w przestrzeni symbolicznej w mieście. Uwagę zwraca również szybkie „odrodzenie” się „działaczy lokalnych”. Dynamiczne zwiększenie się udziałów tej kategorii wśród patronów ulic po 1989 r. jest wskaźnikiem wzrostu zainteresowania kwestiami samorządności i docenienia zasług wniesionych przez te osoby dla społeczności lokalnej Rzeszowa.

Zróżnicowanie przestrzenne występowania nazw znaczących

W celu sprawdzenia zróżnicowania przestrzennego występowania nazw znaczących obszar miasta podzielono na trzy strefy: osiedla śródmiejskie powstałe przed 1945 r., osiedla powstałe po 1945 r. oraz najnowsze osiedla Rzeszowa, które znalazły się w granicach administracyjnych miasta w wyniku serii poszerzeń z ostatnich kilkunastu lat. Podział taki miał na celu sprawdzenie, czy i w jakim zakresie wiek strefy (osiedla) wpływa na występujące na jej obszarze nazwy ulic.

W osiedlach śródmiejskich, które istniały przed rokiem 1945, nazwy ulic o charakterze nieznaczącym stanowiły zaledwie 22,9% ogółu ulic w tych obszarach. Z kolei nazwy ulic uznawane za znaczące reprezentują większość, stanowiąc 77,1% wszystkich ulic w tych osiedlach. W starszych częściach miasta przeważają nazwy ulic o większym znaczeniu historycznym lub kulturowym. W osiedlach, które wykształciły się po roku 1945, nieznaczące nazwy ulic przeważają i stanowią 62,5% ogółu ulic w tych obszarach, podczas gdy nazwy ulic znaczące wynoszą 37,5%. Można to interpretować jako ewolucję w podejściu do nadawania nazw ulicom, które na tym obszarze częściej mają bardziej ogólny charakter. W przypadku osiedli przyłączonych do miasta po roku 2006 aż 70,5% ulic nosi nieznaczące nazwy, podczas gdy tylko 29,5% to nazwy znaczące. To sugeruje, że nazwy ulic na tych osiedlach mogły być nadawane w bardziej praktyczny sposób. Ponadto zależności pomiędzy

typem nazwy ulicy a osiedlem, na którym dana ulica się znajduje, są istotne statystycznie (test chi-kwadrat wykazał istotność na poziomie 0,001). Oznacza to, że typ nazwy ulicy zależy od osiedla. Liczba ulic nieznaczących wzrasta z odległością ulicy od centrum miasta.

Tabela 2. Udział nazw w poszczególnych strefach Rzeszowa

Typ nazwy	Osiedla śródmiejskie (do 1945 r.)	Osiedla powstałe po 1945 r.	Osiedla przyłączone po 2006 r.
Nieznaczący	22,9%	62,5%	70,5%
Znaczący	77,1%	37,5%	29,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: analiza własna.

Równie interesujące ustalenia przynosi analiza rozkładu patronów ulic znaczących w wyróżnionych strefach Rzeszowa. Najpopularniejszą kategorią patronów ulic w osiedlach śródmiejskich są „literaci”, stanowiący 15,8% wszystkich nazw ulic. Kategoria „królowie i szlachta” zajmuje drugie miejsce, stanowiąc 15,8% ulic. W tej kategorii dominują również „bohaterowie narodowi” z udziałem wynoszącym 12,9%. „Bohaterowie lokalni” i „ludzie nauki” również mają swoje miejsce na ulicach, odpowiednio 5,9% i 9,9% nazw ulic. Osiedla powstałe po 1945 r. wykazują większą różnorodność w kategoriach patronów ulic. Jednak również tutaj najczęściej występują „literaci” (22,3%). Kategorie „artyści” (13,0%) i „wojskowi” (11,9%) również mają znaczny udział w nazwach ulic. „Ludzie kościoła” (10,4%) i „bohaterowie lokalni” (7,3%) także mają swoje miejsce w nazwach ulic w tych osiedlach. Najmłodsze osiedla wyróżniają się częstym występowaniem kategorii „ludzie kościoła” (36,8%), co odzwierciedla znaczenie kościoła i religii w tych osiedlach. „Bohaterowie lokalni” (23,7%) i „wojskowi” (10,5%) również znacząco wpływają na nazwy ulic. Inne kategorie, takie jak „sportowcy” (2,6%) i „artyści” (3,9%), także są reprezentowane w nazwach ulic. Również w tym przypadku ustalono istotną statystycznie zależność pomiędzy kategorią patrona ulicy a jej położeniem w przestrzeni miasta.

Tabela 3. Przestrzenny rozkład kategorii patronów ulic miasta

Kategoria patrona	Osiedla śródmiejskie (do 1945 r.)	Osiedla powstałe po 1945 r.	Osiedla przyłączone po 2006 r.	Ogółem
1	2	3	4	5
Literaci	15,8%	22,3%	7,9%	17,6%
Ludzie kościoła	6,9%	10,4%	36,8%	14,9%
Królowie i szlachta	15,8%	8,8%	6,6%	10,3%

1	2	3	4	5
Bohaterowie lokalni	5,9%	7,3%	23,7%	10,3%
Wojskowi	5,9%	11,9%	10,5%	10,0%
Artyści	7,9%	13,0%	3,9%	9,7%
Zbiorowi	9,9%	6,7%	6,6%	7,6%
Ludzie nauki	9,9%	5,7%	1,3%	5,9%
Politycy	3,0%	7,8%	0,0%	4,9%
Bohaterowie narodowi	12,9%	1,6%	0,0%	4,3%
Sportowcy	1,0%	2,1%	2,6%	1,9%
Fikcyjni	1,0%	2,6%	0,0%	1,6%
Wydarzenia historyczne	4,0%	0,0%	0,0%	1,1%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: obliczenia własne.

Ogólnie rzecz biorąc, różnice w kategoriach patronów ulic między różnymi typami osiedli sugerują zróżnicowanie historii, kultury i społeczności w tych obszarach. Osiedla śródmiejskie zdają się bardziej koncentrować na literaturze i historii narodowej, podczas gdy osiedla powstałe po 1945 r. i przyłączone po 2006 r. są bardziej różnorodne pod względem kategorii patronów ulic, odzwierciedlając różne aspekty życia społecznego i kulturalnego. Istotną rolę w różnicach pomiędzy poszczególnymi strefami odgrywa czas powstania osiedla. Ulice śródmiejskie, jako najstarsze, otrzymywały najważniejszych patronów, takich jak ludzie literatury i królowie. Ich obecność w przestrzeni miejskiej podkreślała dorobek kulturowy i historię narodu. W związku z tym, że pula ważnych postaci jest ograniczona, późniejsze osiedla otrzymywały innych patronów (artyści, wojskowi, ludzie kościoła). W najmłodszych osiedlach miasta dominują patroni związani z kościołem oraz bohaterowie lokalni bardzo często pochodzący z tej miejscowości, zanim stała się częścią Rzeszowa.

Zakończenie

W ciągu ostatnich dziesięcioleci miasto przeszło przez wiele zmian zarówno w kontekście liczby ulic, jak i sposobu, w jaki są one nadawane. Pomimo dwukrotnego wzrostu liczby ulic w mieście od lat 70. XX wieku, poziom nasycenia nazwami znaczącymi pozostaje na podobnym poziomie. Warto zwrócić uwagę, że po roku 1989 doszło do istotnej zmiany w nazwach ulic. Działacze komunistyczni zniknęli z przestrzeni miejskiej, ustępując miejsca ludziom kościoła. To odzwierciedla ogólną zmianę wartości i przekonań społecznych w tym okresie. W 2023 r.,

można zauważyć, że najpopularniejszymi patronami ulic są „literaci”. Następnie mamy „ludzi kościoła”, „działaczy lokalnych” oraz „królów”.

Zaobserwowano wyraźne zróżnicowanie przestrzenne występowania nazw znaczących. W śródmieściu nazwy znaczące dominują, odzwierciedlając centralną rolę tej części miasta w życiu społecznym i kulturalnym. Im dalej od śródmieścia, tym mniej nazw znaczących. Co więcej, zaobserwowano również przestrzenne zróżnicowanie występowania nazw znaczących ze względu na kategorię patrona. W śródmieściu dominują „literaci”, „królowie i szlachta” oraz „bohaterowie narodowi”, co odzwierciedla ważność tych postaci dla historii Polski i miasta. Natomiast w najmłodszych miejscowościach przeważają „ludzie kościoła” i „bohaterowie lokalni” – wskazuje to na większy konserwatyzm oraz większą identyfikację mieszkańców z duchowym i lokalnym dziedzictwem.

Przyjęta metoda analiz nasycenia symbolicznego nazw ulic pozwala na zastosowanie ich również dla innych miast w Polsce. Warto sprawdzić, czy w innych ośrodkach ustalenia będą podobne. Być może uda się odkryć prawidłowości uniwersalne dla wszystkich miast oraz specyficzne dla niektórych regionów i ośrodków miejskich. Szczególnie interesujące może być porównanie wyników z danymi z dużych miast, jak np. Warszawa i Kraków, oraz z danymi zebranymi w miastach Polski zachodniej, które w 1945 r. znalazły się w granicach kraju. W tych ostatnich miał bowiem miejsce żywiołowy proces polonizacji przestrzeni miejskiej.

Bibliografia

- Błaszczyk M., *O politycznej naturze tożsamości lokalnej* [w:] *Spoleczne i ekonomiczne aspekty urbanizacji i metropolizacji*, red. M. Malikowski, M. Palak, J. Halik, Rzeszów 2015.
- Chrobak T., *Symbolika ruralna i agrarna we współczesnej przestrzeni miejskiej Rzeszowa* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast. Kultura, symbolika, promocja*, red. M. Malikowski [i in.], Rzeszów 2015.
- Kaltenberg-Kwiatkowska E., *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miasta*, „Przegląd Socjologiczny”, 2011, nr 2–3.
- Kotarski H., *Nazewnictwo w miastach województwa podkarpackiego* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast. Kultura, symbolika, promocja*, red. M. Malikowski [i in.], Rzeszów 2015.
- Jałowiecki B., *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa 1998.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2006.
- Majer A., *Socjologia i przestrzeń miejska*, Warszawa 2010.
- Piróg K., *Onomastykon hodonimów Rzeszowa jako przykład enumeracji chaotycznej* [w:] *Wybrane problemy współczesnych miast. Kultura, symbolika, promocja*, red. M. Malikowski [i in.], Rzeszów 2015.

Transformation of social space in the city on the example of Rzeszow street names**Abstract**

The purpose of the article is to present a consideration of the changes in the social space of Rzeszow in the last 50 years. The analyses will focus on changes in the names of Rzeszow streets. The starting point is the assumption that streets and their names are an important element of urban symbolic space. Street names are a reflection of the ideas and values preferred by residents. For the purposes of the study, two main types of street names were distinguished: socially marked and socially unmarked. The term "socially marked names" refers to names that are given or adopted by communities or groups of people, usually to reflect their identity, history, culture or values. The analysis covered the level of saturation of street names with meaningful names, the main categories of meaningful names, and the spatial variation in the occurrence of meaningful names.

Keywords: city, street, social space, symbolic space, sociology